

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvkomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)
1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

-

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

-

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)
2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

-

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

-

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)
3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

-

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

-

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja velvoitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa

sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

-

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

YKA kannattaa ehdotuksen 8 kirjausta siitä, että jatkotyöstössä kiinnitetään erityistä huomiota tilanteisiin, joissa työllistytään rinnakkaisesti sekä palkkatyössä että yrittäjänä. Jatkotyöstössä tarkasteluun tulee ottaa erikseen työnteon eri muotoja yhdistelevä sosiaaliturva, kuten yhdistelmävakuutus. Nykyjärjestelmä on erityisen ongelmallinen tilanteissa, joissa yhdistellään useampaan työnteon muotoa. Tilanteissa, joissa toimeentulo koostuu sekä palkka- että yritystulosta, tulee työttömyysturvan mahdollistaa kummankin tulonlähteen vakuuttaminen työttömyyden varalta.

Edellisen lisäksi YKAN saamista jäsenyhteydenotoissa on noussut esille yritystoiminnan aloittamiseen liittyvät haasteet työttömänä. Työllistyminen yritystoiminnasta ei nykyisellään estä päivärahan maksamista neljän ensimmäisen kuukauden aikana yritystoiminnan aloittamisesta. Sosiaaliturvauudistuksessa tulisi tarkastella tämän ajanjakson pidentämistä esimerkiksi kasvattamalla se neljästä kuukaudesta kahdeksaan. Tämä tukisi sosiaaliturvauudistuksen tavoitetta työn ja sosiaaliturvan nykyistä joustavammasta yhteensovittamisesta muuttuvissa elämäntilanteissa.

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

YKA kannattaa kirjauksia osaamisen ja jatkuvan oppimisen puolesta, mutta katsoo ne nykyisellään riittämättömiksi. Osaamisen kehittäminen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti tulisi olla nykyistä laajempaa. Työttömän pitää voida opiskella rajoituksetta, kunhan on samalla työn vastaanottamisvelvoitteen piirissä ja kaikki työttömän työnhakijan normaalit velvoitteet ovat voimassa. Erityisesti nykytilaa tulisi muuttaa siten, että päätoimisiin opintoihin ei luettaisi muun muassa avoimessa korkeakoulutuksessa suoritettuja opintoja niiden laajuudesta riippumatta sekä jatkotutkintoihin johtavia opintoja yliopistossa. Avoimen opintoja suoritetaan jo nyt työn ohessa eli opinnot eivät muodostaisi estettä koko-aikatyön vastaanottamiselle.

Omaehtoisesti opiskelevien työnhakuvelvoitteen tarvetta tulisi tarkastella uudestaan. Omaehtoisia opintoja yli kuukauden ajan opiskelevien on 1.1.2023 alkaen pitänyt hakea lähtökohtaisesti neljää työmahdollisuutta kuukaudessa saadakseen työttömyysturvaa (pl. työnhakijat, jotka eivät ole suorittaneet peruskoulun tai lukion jälkeistä tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta tai työnhakijat, jotka opiskelevat luku- ja kirjoitustaidon opintoja päätoimisesti työttömyysetuudella tuettuna.). Työnhakuvelvoitteen mukaiset osuvat työtarjoukset voivat edistää henkilöiden työllistymistä, mutta tilanne ei ole täysin ongelmaton. Haasteena on, että työnhakuvelvoite voi hidastaa opintojen suorittamista ja keskeyttää ne jopa kokonaan. Opintojen

keskeyttäminen on järjestelmän näkökulmasta epätarkoituksenmukaista, sillä opintojen suorittaminen pohjautuu aina arviointiin aidosta tarpeesta. Olisikin syytä harkita mallia, jossa työnhakuvelvoite painottuisi opintojen loppupuolelle.

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Uudistuksen jatkotyöstössä on huolehdittava sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta. Nykyjärjestelmässä alle 25-vuotiaita koskevat erilliset ehdot kuten hakuvelvoite. Alle 25-vuotiaiden työmarkkinatuen ehtona olevasta koulutukseen hakuvelvoitteesta on luovuttava. Velvoitteen sijaan nuorille kohdistetaan työllistymistä ja kouluttautumista edistäviä palveluita sekä ohjaavaa ja hakevaa toimintaa.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Opintotukijärjestelmää tulee uudistaa suuntaan, joka mahdollistaa sekä täysipäiväisen opiskelun että työn ja opintojen joustavan yhteensovittamisen. Erityistä huomiota uudistuksessa tulee kiinnittää perheellisten opiskelijoiden toimeentuloon ja hyvinvointiin. Nostamatonta opintolainaa ei pidä katsoa opiskelijan tuloksi viimesijaisen sosiaaliturvan käsittelyssä.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15) 6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

-

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

YKA kannattaa ehdotusta lastenhoidon tukien järjestelmän uudistamisesta. Ehdotuksessa 15 mainittujen lapsen edun, perheiden valinnanvapauden ja varhaiskasvatuksen palveluiden ja lasten varhaiskasvatusoikeuden toteutumisen lisäksi järjestelmää tulee uudistaa tavalla, joka tukee työn ja hoivan yhdistämistä sekä edistää tasa-arvoista vanhemmuutta ja työelämää.

Erityisesti tarkasteluun tulisi ottaa kotihoidontuki. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen vuonna 2022 julkaistu tutkimus osoittaa, että euromääräisesti suurempi kotihoidon tuki vähentää keskimäärin äitien työllisyyttä ja ansiotuloja jopa kymmenen vuotta lapsen syntymän jälkeen. Vaikutusta äitien ansiotuloihin mittaava niin sanottu lapsisakko on Suomessa yli 70 prosenttia ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen ja vähenee hitaasti noin 20 prosentin tasolle 8–10 vuotta lapsen syntymän jälkeen.

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämiseksi? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

-

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämiseksi?

-

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

-

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

-

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessaA) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

-

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämiseksi?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

Ehdotuksissa tulisi huomioida yhä enenevässä määrin yleistyvät tilanteet, joissa eri työnteon tavat limittyvät. Tilanteissa, joissa toimeentulo koostuu sekä palkka- että yritystulosta, tulee työttömyysturvan mahdollistaa kummankin tulonlähteen vakuuttaminen työttömyyden varalta.

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämiseksi?

YKA kannattaa ehdotus 29 tehtyä kirjausta purkaa esteitä monipaikkaisen rajat ylittävän etätöön tilanteissa. Selvitystyössä on syytä tarkastella työoikeuden lisäksi myös virkasuhteita ja virkasuhteessa olevan mahdollisuuksia tehdä virkatehtäviään etänä rajat ylittäen.

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

-

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

-

14. Julkisen talouden kestävyys14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

-

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

-

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Modernin sosiaaliturvan lähtökohtana on oltava luottamus ihmiseen ja pyrkimys eriarvoisuuden vähentämiseen. Sosiaaliturvan tulee mahdollistaa palkkatyön, yrittämisen, opiskelun, apurahan sekä työttömyys-, sairaus- ja vanhempainvapaakausien limittyminen sekä siirtymät näiden välillä. Sosiaaliturvauudistuksen seuraavassa vaiheessa tämä eri statusten välillä siirtyminen tulee huomioida entistä paremmin ja tarkasteluun tulee ottaa yhdistelmävakuuttamisen mahdollistaminen. Sanktioinnin sijaan sosiaaliturvajärjestelmää tulee kehittää enemmän mahdollistavaksi. Aktiivisuuden eri muotojen on oltava yksilölle mahdollisia.

Lyhyellä tähtäimellä yhdistelmävakuuttamisen lisäksi, perusturvan minimitasoa on korotettava köyhyyden vähentämiseksi, työttömänä opiskelun rajoitteita purettava ja yksilön oikeutta osasairauspäivärahan käyttöön tulee vahvistaa työkyvyn ylläpitämiseksi ja työhön paluun tukemiseksi. Ansiosidonnaiset etuudet tulee säilyttää osana sosiaaliturvajärjestelmää lakisääteiseen vakuutusturvaan perustuvina etuuksina.

Sosiaaliturvauudistuksessa on pidettävä mukana henkilöstönäkökulma. Uudistuksen tavoitteiden saavuttaminen vaatii riittävästi resursoidun ja osaavan henkilöstön toteuttamaan uudistuksen toimenpiteitä.

Sosiaaliturvajärjestelmän muutokset tulee tehdä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutukset arvioiden. Erityistä huomiota tulee kiinnittää naisten ja vähemmistöjen työllisyysasteen ja työmarkkina-aseman parantamiseen.

Rajoo Ainomaija
Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry